

8. Arora A. and Gambardella A.: "Bridging the Gap". In A. Aurora and A. Gambardella, eds., *From Underdogs to Tigers: The Rise and Growth of the Software Industry in Some Emerging Economies*. Oxford, UK: Oxford University Press. - 2005.
9. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2т.: Пер. с англ. – М: 1997. Т.2. – С. 89.
10. Кузнец С. Современный экономический рост: результаты исследований и размышлений. Нобелевская лекция, стр 105.// Нобелевские лауреаты по экономике: взгляд из России. Под ред. Ю.В. Яковца. Спб.: Гуманистика, 2003
11. Шакирова Ф. Б. (2022). Ўзбекистонда инновацион ривожланишнинг назариялари, шаклланиши ва миллий иқтисодиёт ўсишини таъминлашдаги имкониятлари. *Journal of new century innovations*, 16(3), 86-96
12. Шадиева Д.Ш. Миллий иқтисодиётнинг инновацион ривожланишини инвестициялашнинг назарий асосларини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Т.: ТМИ, 2020. – 58 б.
13. Гаибназарова З.Т. Инновацион инвестициялаштириш самарадорлигини оширишнинг назарий асослари. И.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. автореферати. – Т.: 2012. – 28 б.
14. Жахонгиров И.Ж. Обеспечение стабильного экономического роста на основе инновационно-инвестиционного развития национальной экономики: автореферат дисс. доктора философии (PhD) по экономическим наукам. – Т.: 2019. – 58 с.
15. Мухитдинова Н.К. Методология инновационного развития национальной экономики. Монография. – Т.: Fan va texnologiya, 2016. – 188 с.
16. *Innovation Policy and the Economy, Volume 5*, National Bureau of Economic Research, Adam B. Jaffe, Josh Lerner, and Scott Stern: The MIT Press, Cambridge, Massachusetts – 2005.
17. Stat.uz
18. Cbu.uz
19. www.stat.uz/uz

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIGA INVESTITSİYALARNI JALB ETISHNING AMALIY JIHATLARI

Xusanov Nodirbek Djumaevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil izlanuvchisi, PhD

 https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss1/a4

Аннотация. Мақоллада мoliyaviy globallashuv, moliya bozori turlari, davlat investitsiyalarini boshqarish tizimi yoritib berilgan. Shuningdek, xorijiy mamlakatlarda investitsiya kiritish borasida amalga oshirilayotgan keng islohotlar va kutilayotgan natijalar tahlili berilgan.

Калит со'злар: moliya, iqtisod, investitsiya oqimi, xorijiy tajriba, ijtimoiy-iqtisodiy o'sish, globallashuv

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКУ УЗБЕКИСТАН

Хусанов Нодирбек Джумаевич

Независимый исследователь Ташкентского
государственного экономического университета, PhD

Аннотация. В статье освещаются финансовая глобализация, типы финансовых рынков, система управления государственными инвестициями. В нем также приводится анализ проводимых широких реформ и ожидаемых результатов в отношении инвестиций в зарубежных странах.

Ключевые слова: финансы, Экономика, инвестиционные потоки, зарубежный опыт, социально-экономический рост, глобализация

PRACTICAL ASPECTS OF ATTRACTING INVESTMENTS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

*Khusanov Nodirbek Djumaevich**Independent researcher of the
Tashkent state university of economics, PhD*

Annotation. The article highlights financial globalization, types of financial markets, the system of bshqash of public investments. An analysis of the wide range of reforms and expected outcomes in foreign countries regarding investment has also been given.

Key words: finance, economics, investment flow, foreign experience, socio-economic growth, globalization

Kirish. O'zbekiston Respublikasi hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining moliyaviy-iqtisodiy asosi tizimli ravishda olib borilishi zarur bo'lgan hududiy investitsion siyosat hisoblanadi. Hududiy investitsion siyosat strategik maqsadlarini to'g'ri belgilash, ushbu maqsadni samarali realizatsiya qilishga yo'naltirilgan vazifalar algoritmini ishlab chiqish hamda optimal investitsion menejment tizimini shakllantirish hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni to'g'ri tashkil qilishni bosh omili hisoblanadi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, hududiy investitsion faoliyatni boshqarish samaradorligi hududiy investitsion siyosatni samarali realizatsiya qilishning muhim institutsional asosi hisoblansa-da, boshqarish samaradorligining asosiy determinantlari investitsiyalarning turli mezonlari bo'yicha samaradorligi orqali baholanadi.

Investitsiyalar samaradorligi ma'lum loyihalarni realizatsiya qilish orqali olinadigan aniq qiymat ekvivalentlari yoki jamiyat ko'rishi mumkin bo'ladigan ijtimoiy-iqtisodiy nafillik bilan belgilanishi mumkin.

Faol investitsiya siyosati har qanday davlat iqtisodiyotini yuksaltirish va yuksaltirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Binobarin, milliy buxgalteriya hisobi standartlariga (MBS) muvofiq tuzilgan moliyaviy hisobotlarni UFRS talablariga muvofiqlashtirishga o'zgartirish hozirda katta ahamiyatga ega. Ushbu harakat investorlarni o'ziga jalb qiladi va korxonalar va kompaniyalarning kelajakdagi moliyaviy bozorlardagi faoliyati haqida muhim ma'lumotlarni taqdim etadi. Shunday qilib, moliyaviy vositalarni hisobga olish va tegishli ma'lumotlarni moliyaviy hisobotlarda taqdim etish bo'yicha xalqaro amaliyotni o'rganish katta ahamiyatga ega.

Davlat investitsiyalarini boshqarish tizimi boshqaruv usullari va vositalaridan foydalangan holda hududiy investitsiya faoliyati ishtirokchilari bilan o'zaro aloqadorlikka asoslanadi. Hududiy investitsiyalar tizimi esa mintaqa iqtisodiyotining real sektoriga xizmat qiladi, uni o'z resurslari va resurslari bilan to'ldiradi. Bu o'z navbatida

hudud investitsion faoliyatining elementi hisoblangan konkret loyihalar samaradorligini baholash orqali investitsiyalarni hududiy taraqqiyotga ta'sirining samaradorligini baholash tizimini taqozo qiladi.

Davlat tomonidan qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni rag'batlantirish choralari tarmoqqa investitsiyalarni ko'paytirishning samarali usullaridan biridir. Investitsiyalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash siyosatining ko'lami har bir mamlakatning tarmoqqa xos bo'lgan nisbiy afzalliklari va qishloq xo'jaligi salohiyatidan foydalanish imkoniyatlariga bog'liqdir. Qishloq xo'jaligidagi nisbiy afzalliklar O'zbekiston sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholi daromadlarini oshirish, ular bandligini ta'minlash bilan bir qatorda milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini oshirishda ulkan imkoniyatlarga ega tarmoqlardan biridir. Buning uchun qulay investitsiya muhiti va samarali risklarni boshqarish tizimi talab qilinadi.

Ekstensiv rivojlanish uchun cheklangan imkoniyatlarni hisobga olgan holda, qishloq xo'jaligining o'sishi ko'p jihatdan jismoniy, inson va intellektual kapitalga investitsiyalar orqali qo'llab-quvvatlanadigan unumdorlikning o'sishiga bog'liq bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada mamlakatimizga investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanish yo'llari bo'yicha mavjud bo'lgan ilmiy tadqiqotlar, xorijiy mamlakatlar tajribasi o'rganilgan, statistik ma'lumotlarni va iqtisodiy jihatdan taqqoslash va tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, ilmiy abstraksiyalash, ma'lumotni guruhlash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. V. Snieska, I. Zykiene tadqiqotlarida investitsiyaviy jozibador shaharning tavsifi va investitsion jozibadorlikni tashkil etuvchi omillar keltirilgan. Mamlakatning investitsiyalar uchun jozibadorligining nazariy va tadbirkorlar tomonidan aniqlangan xususiyatlarini o'rgangan va investitsiya uchun mamlakatni tanlashga malakali ishchi

kuchining mavjudligi va uning xarajatlari, resurslar narxi va bozordagi raqobat ta'sir qiladi deb hisoblaydi[1].

G. Ilie potensial investorlarni jalb qilish uchun, kontent, ya'ni biznes ma'lumotlari muhim elementligini, reklama samaradorligi unchalik muhim emasligini ko'rsatgan. Investitsiyalarni jalb qilish uchun biznes qarorlariga ta'sir qiluvchi omillar haqida ma'lumot to'plash yoki tadqiq qilish uchun vaqt kerak va keyinchalik uni yangilab turish uchun mahsus xodimdan xizmat ko'rsatilishi kerak deb biladi. Taqdim etilgan ma'lumotlar mamlakatning iqtisodiy va siyosiy jozibadorligini, imkoniyatlarni va qo'llab-quvvatlashi to'g'risidagi ma'lumotlarni, biznesni tashkil etish va boshqarish uchun qadamlar va xarajatlarning to'liq tavsifini o'z ichiga olishi kerak [2].

D.A. Myachin va boshqalar o'rganilayotgan ob'ektlarning investitsion jozibadorligining mintaqaviy o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash ushbu sohalaridagi kichik biznesning holati bilan taqqoslaganda amalga oshirilishi va qulay investitsiya muhitini yaratishda kichik biznesni rivojlantirishning ahamiyatini ko'rsatib bergan [3].

N.Dobrianska, L.Torishnyalar iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha mintaqaning investitsiya resurslarini tahlil qilishni amalga oshirishni, mamlakatning investitsiyalar hajmini geografik tarkibini tahlil qilib o'rganadi. Moliyalashtirish manbalari bo'yicha kapital qo'yimalarning dinamikasi va ulushini taqdim etadi. Investitsiya faoliyatining nazariy, uslubiy va amaliy tamoyillarini o'rganib uni takomillashtirish bo'yicha takliflar berib o'tadi. Qulay investitsiya muhitini yaratishning asosiy yo'nalishlarini asoslab berib, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning strategik yo'nalishi sifatida investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo'llarini taklif etgan[4].

O.A. Bulakova, A.V. Zastupovlar ilmiy ilshlarida iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish jarayoni, mintaqaning investitsion jozibadorligi, innovatsion salohiyatni oshirish asosida iqtisodiyotni rivojlantirish mexanizmlarini boshqarishni takomillashtirish bilan bog'liq masalalar bayon etilgan. Investitsiyalarni jalb qilish algoritmining zamonaviy usullari taklif etiladi, tarmoqlararo va mintaqaviy darajadagi korxonalarining investitsiya faoliyatini faollashtirishga yordam beradigan omillarni ko'rib chiqadilar. Uning o'zgarishi mamlakatda olib borilayotgan tarkibiy iqtisodiy siyosat tendensiyasini aks ettirishini ta'kidlashgan[5].

M.K. Alisherovna investitsiya siyosati milliy iqtisodiyot, sanoat va mintaqalar rivojlanishiga mos kelsagina kutilgan natijalarni beradi. Investorlarning hududlarni rivojlantirishga sarmoya kiritishi uchun qulay tashkiliy-huquqiy muhitni

yaratish bugungi kunning eng muhim masalalaridan biridir deb biladi [6].

I.O. Karimov O'zbekiston Respublikasida investitsiya loyihalarining holatini tahlil qiladi va ularning samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar berib o'tadi. Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni rivojlantirish uchun, birinchi navbatda, iqtisodiyotning tashkiliy va texnologik kontekstini samarali tashkil etish, nodavlat investitsiyalarga e'tibor qaratish zarur. Xuddi shu tarzda, tarmoq menejerlari joriy loyihalarni amalga oshirishni tezlashtirish va qo'shimcha investitsiya loyihalari bo'yicha ishlarni tashkil etish uchun ushbu hududdagi korxonalar bilan birgalikda harakat qilishlari zarur degab fikrni berib o'tadi [7].

F.U.Umarov tadqiqotlarida iqtisodiyotning tegishli tarmoq va sohalariga xorijiy investitsiya jalb qilish ko'lamini kengaytirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi [8].

A.Burxonov tadqiqotlari orqali hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning ilmiy-nazariy jihatlarini o'rganilib, hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb etishning muammoli jihatlarini asoslangan hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan [9].

Tahlil va natijalar muhokamasi. O'zbekiston moliya bozori globallashuv davrida bo'lib, tovar, ishchi kuchi, valyuta va moliyaviy vositalarning milliy bozorlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik bilan ajralib turadi.

Globalashuv inkor etib bo'lmaydigan va hamma narsani qamrab oluvchi hodisa bo'lib, uning uzluksiz o'sishi va XXI asrdagi global ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri bilan tavsiflanadi. Bu davom etayotgan kengayish, asosan, 2025-yilgacha butun dunyoga globallashuvni samarali tarzda tatbiq etuvchi eng rivojlangan davlatlar tomonidan boshqariladi[10]. Ayniqsa, bu globallashuv mamlakatlari transmilliy korporatsiyalar (TMK) bilan birga bozorlar ustidan hukmronligini kuchaytirib, iqtisod va potensial buzilishlarga olib keladi. Bu globallashayotgan mamlakatlar o'z hududlari va iqtisodiyotlarida ichki bozorlarni rivojlantirish va mustahkamlashga e'tibor qaratib, "boshqariladigan globallashuv" strategiyasini amalga oshiradilar.

Iqtisodiyotda to'liq ochiq milliy bozorlar tushunchasini qayta ko'rib chiqish kerak, chunki ko'pincha kontrafakt tovarlarni o'z ichiga olgan haddan tashqari import mahalliy ishlab chiqarishga putur yetkazadi. O'tish davridagi davlatlar iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish, mahalliy ishlab chiqarishni rag'batlantirish va ichki bozorlarni kengaytirishga e'tibor qaratib, global landshaftga bosqichma-bosqich integratsiyalashuv

uchun moslashuvchan strategiyalarni zudlik bilan ishlab chiqishi kerak. Ushbu yondashuv ularning tarixiy va ijtimoiy-iqtisodiy imperativlariga mos keladi.

Moliyaviy globallashuv, birinchi navbatda, yagona jahon (global) moliya bozorining shakllanishi bilan bog'liq. Moliya bozorining globallashuvi, jadal rivojlanishi va institutsional tuzilmadagi o'zgarishlar nafaqat alohida mamlakatlar va mintaqalarning iqtisodiy hayotiga, balki butun jahon iqtisodiyotiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Jahon moliyaviy bozorining global pul oqimlarini qayta taqsimlash mexanizmi sifatidagi roli tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jahon moliya bozorining tarkibiy qismlarida sezilarli tarkibiy o'zgarishlar, ularning tobora chuqurroq o'zaro bog'liqligi va bir-birini to'ldiruvchiligi kuzatilmoqda.

"McKinsey Global Institute" tadqiqot markazi jahon moliya bozorlarini o'rganish bo'yicha tadqiqot o'tkazdi va 1980-yillardan buyon 100 dan ortiq mamlakatlardagi moliyaviy aktivlarning batafsil tahlilini taqdim etdi [11]. Ushbu tadqiqot bir nechta muhim fikrlarni aniqladi. Xususan, 2004-yil oxiridagi jahon moliyaviy aktivlarining umumiy hajmi 118 trillion AQSh dollaridan oshdi va 2010-yilga kelib hozirgi rivojlanish sur'atini saqlab qolgan holda 200 mlrd. AQSh dollariga yetdi. 1999-yilda bu ko'rsatkich 53 trln. AQSh dollari, 1980-yilda esa 12 trln. AQSh dollarini tashkil qilgan [12]. Bu shuni ko'rsatadiki, moliyaviy bozorlar kapitalga yaxshiroq kirishni ta'minlaydi va risklarni taqsimlashni optimallashtiradi.

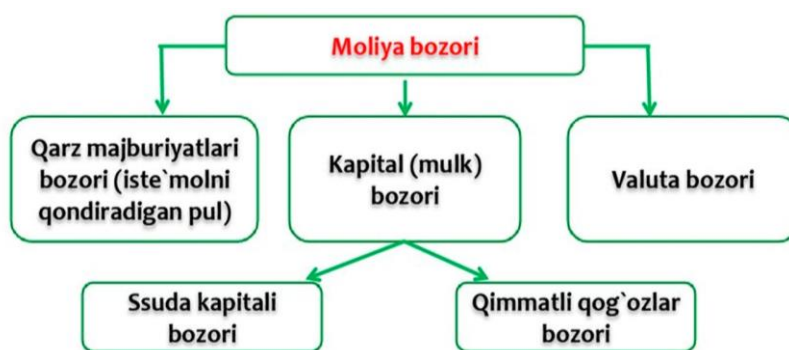
Samarali moliyaviy bozorlar to'rtta maqsadga xizmat qiluvchi tartibga soluvchi qonun asosida ishlaydi [13]:

- xavfsizlik va ishonchlilikni saqlash (bozor agentlarining ehtiyotkor xatti-harakatlarini rag'batlantiradigan tartibga solish);
- raqobatni rag'batlantirish;
- iste'molchilar huquqlarini himoya qilish;
- kapitaldan mahrum bo'lgan ijtimoiy guruhlarining kapitalga kirishiga ko'maklashish.

Ko'pgina hollarda, ozchiliklar va kam ta'minlangan guruhlarni resurslar bilan ta'minlash kabi ijtimoiy maqsadlarga erishish istagi (masalan, Qo'shma Shtatlarda Jamiyatni qayta investitsiyalash to'g'risidagi qonun yoki Federal milliy ipoteka assotsiatsiyasi ipoteka kreditlari uchun mablag'larni to'plash uchun mo'ljallangan) iqtisodiy maqsadlarga erishishda yordam berishi mumkin. Xuddi shunday, iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish nafaqat yaxshi ijtimoiy siyosat, balki moliyaviy bozorlarda qandaydir nazorat borligiga ishonchni mustahkamlaydi.

Bunday ishonchsiz bozorlar cheklangan va samarasiz bo'lib qoladi. Jahon moliya bozori moliyaviy aktivlar va vositalar bilan savdo qilishning ham uyushgan, ham norasmiy tizimidir. Bu bozorda pul va naqd pul ekvivalentlari ayirboshlanadi, kredit beriladi, kapital harakatga keltiriladi. Bu yerda asosiy rol ni pul oqimlarini egalaridan qarz oluvchilarga yo'naltiruvchi moliyaviy institutlar o'ynaydi. Har qanday bozor singari, moliya bozori ham moliyaviy resurslarni xaridorlari va sotuvchilari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqalarni o'rnatish uchun mo'ljallangan.

Moliya bozorining bir nechta asosiy turlari mavjud: valyuta bozori, kredit bozori, ssuda vositalari bozori (qarz qimmatli qog'ozlari), mulkiy vositalar bozori (aktsiyadorlik qimmatli qog'ozlari), gibrid va hosilaviy vositalar bozori.

1-rasm. Moliya bozorining tuzilishi

Manba: muallif tomonidan ilmiy izlanishlar natijasida ishlab chiqildi.

Moliyaviy globallashuvning ko'rinishlaridan biri moliyaviy bozor infratuzilmalarining integratsiyalashuvidir. NYSE Global Ecuity Market (GEM) ni yaratishda foydalangan strategiyani ta'kidlaymiz. GEM loyihasida 10 ta yetakchi global birjalar ishtirok etmoqda. Alyans a'zolari o'z

texnologiyalarini saqlab qoladilar, ammo elektron interfeys umumiy bo'ladi. Bunday ittifoqning boshqa misollari: Globex, Chicago Mercantile Exchange (CME), Parij fond birjasi, Singapur xalqaro valyuta birjasi (SIMEX).

Braziliyaning "Bolsa de Mercadorias & Futures" va "Bourse de Monreal" birlashtirib, yagona ayirboshlash makonini tashkil qildi [13]. Ro'yxatga olingan har qanday birja a'zolari elektron savdo tizimlari orqali boshqa birjalarning derivativlari bilan ishlashlari mumkin. Bundan tashqari, savdo oldingi terminallardan milliy valyutalarda amalga oshiriladi. Alyans birjalarning nafaqat jahon bozoriga integratsiyalashuviga, balki o'z mahsulotlaridan foydalanish ko'lamini kengaytirishga ham yordam beradi. NYSE, Deutsche Boerse va Tokio fond birjasi Standard & Poor's bilan shartnoma tuzdi, unga ko'ra agentlik AQSh, Yaponiya, Kanada, Avstraliya, Janubiy Koreya va boshqa mamlakatlarning yuzlab kompaniyalari kotirovkalarini hisobga olgan holda global fond indeksini tuzadi. Dunyoda birinchi marta sarmoyadorlar global qimmatli qog'ozlar savatiga arzon va tez sarmoya kiritishlari mumkin bo'ladi.

So'nggi paytlarda ko'plab xalqaro institutlar moliyaviy bozorlarning globallashuvi muammolari bilan shug'ullanmoqda. Masalan, Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) Kanada Markaziy banki bilan birgalikda ushbu muammoning ko'p jihatlarini o'rganuvchi hisobot tayyorladi. Ikkala institut mutaxassislari milliy hokimiyat organlari globallashuv jarayoniga va birinchi navbatda, elektron tijoratni rivojlantirish, vositachilikni yo'qotish va birja tuzilmalarining yaqinlashishi kabi hodisalarga qarshi chiqmasligini ta'kidlamoqda.

Moliyaviy risklarning globallashuvi. Yagona moliya bozorining vujudga kelishi milliy kompaniyalarning boshqa mamlakatlardagi moliyaviy ahvolga o'zaro bog'liqligining kuchayishiga olib keladi. Shu sababli, moliyaviy inqirozlar amalda milliy xususiyatga ega bo'lishni to'xtatdi - ma'lum bir mamlakatda moliyaviy barqarorlikning pasayishi, albatta, globallashuv jarayoniga jalb qilingan barcha davlatlarga ta'sir qiladi. Bu yerda alohida muammo "issiq pul" fenomeni tomonidan yaratilgan, biz keyinroq batafsilroq muhokama qilamiz. Rivojlanayotgan bozor mamlakatlarini jahon moliya tizimiga integratsiyalash katta foyda keltirishi mumkin.

Bu mamlakatlarga investitsiyalarni moliyalashtirish uchun xorijdan qo'shimcha resurslarni jalb qilish imkonini beradi, ichki moliya institutlari va bozorlarini rivojlantirishga, moliyaviy boshqaruvni takomillashtirishga xizmat qiladi. Ammo boshqa tomondan, jahon bozorida davlat endi kafillik funksiyalarini samarali bajara olmaydi, chunki u faqat milliy bozor ishtirokchilari faoliyatini tartibga solishi mumkin. Davlat haqiqatda jahon bozorining oddiy ishtirokchisiga aylanmoq-

da, uning majburiyatlari (bu davlat qimmatli qog'ozlari va valyutani o'z ichiga olishi mumkin) xususiy sektorning majburiyatlari bilan bir qatorda bozorda kotirovka qilinadi. Jahon bozori hukumatlarning xatti-harakatlarini xuddi yirik korporatsiyalarning balanslarini kuzatgandek kuzatib boradi.

Agar milliy hukumat muvaffaqiyatli ish ko'rsatsa, u jalb qilingan qo'shimcha investitsiyalar bilan taqdirlanadi. Ammo, amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'pincha bunday kapital oqimlari juda beqaror. Bu, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda va iqtisodiyoti o'tish davridagi mamlakatlar uchun to'g'ri keladi. Agar sarmoyadorlar milliy hukumat allaqachon yetarlicha xatoga yo'l qo'ygandeb hisoblasa, kapital mamlakatni kelganidan kam bo'lmagan tezlikda tark etadi. 1994-yilda Meksikada va 1997-1998-yillarda Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlarida yuz bergan valyuta inqirozi misollari hali ham barchaning xotirasida. Jiddiy muammolar hozirgi moliyaviy inqiroz davrida deyarli barcha mamlakatlarga ta'sir ko'rsatdi, ko'plab davlatlar hukumatlari, shuningdek, xalqaro moliya tashkilotlari undan chiqish yo'llarini topishga harakat qilmoqdalar.

Oxirgi 15 yil ichida xalqaro moliya sohasida ishlaydigan mutaxassislar soni ikki baravar oshdi. Bugungi kunda yuqori haq to'lanadigan moliyachilar, treyderlar va boshqa mutaxassislar ancha kosmopolit bo'lib qoldi. Shunday qilib, BNP Paribasning Londondagi ofisida xodimlarning 35 foizi chet elliklar bo'lib, ularning yarmidan kamrog'i fransuzlardir [12]. Bu yerda joylashgan turli xil biznes turlari bir-biriga qo'shni bo'lishdan foyda ko'radi. Aslida, bu turli bozorlar uchun ulgurji do'kon. Shu bilan birga, xorijiy moliya kompaniyalari ustun o'rinni egallaydi.

Musobaqa eng yaxshi xalqaro o'yinchilarni birlashtiradi. Bir joyda to'planib, xorijiy kompaniyalar katta likvid bozorni shakllantiradilar, bu esa xarajatlarni kamaytiradi va yirik operatsiyalarni amalga oshirish imkoniyati bilan risklarni kamaytiradi.

Biroq, bu moliyaviy bozorlarning globallashuvi jahon moliya tizimining beqarorligining kuchayishiga aniq olib keladi degani emas. Bozor ishtirokchilari tomonidan hukumat xatti-harakatlarining monitoringi hukumatning ehtiyotkor siyosati uchun yaxshi turtki bo'lishi mumkin. Moliya bozorining beqarorligi nafaqat rivojlanayotgan mamlakatlarga, balki sanoati rivojlangan mamlakatlarga ham ta'sir qiladi. Biroq, u ularga biroz boshqacha tarzda tegadi. Aksariyat hollarda sanoati rivojlangan mamlakatlarning davlat qarzi rivojlanayotgan mamlakatlardan farqli ravishda milliy valyutada ifodalanadi.

Moliyaviy globallashuv jahon iqtisodiyoti rivojlanishida hal qiluvchi kuchga aylandi, uning darajasi ma'lum bir yetuklikka erishdi. Valyuta va yevrovalyuta bozorlari, xorijiy valyutadagi bank depozitlari, xalqaro moliya bozoridan jalb qilingan mablag'lar, institutsional investorlar jami resurslarining yuqori dinamikasi va o'sib borayotgan hajmi moliyaviy globallashuvning jadal rivojlanishining yorqin dalilidir.

Jahon iqtisodiyotida globallashuv va korporativ integratsiya yanada katta ta'sir ko'rsatadi. Globallashayotgan dunyo natijasida yuzaga keladigan o'zgarishlarning ko'lami va tezligi 2020-yilgacha bo'lgan xususiyatlarni belgilab berishi kutilmoqda. Biroq, dunyo o'z o'zgarishini allaqachon yakunlagan degan tushuncha bahsli. Global o'zgarishlar, ularning ko'lami, tezligi va chuqurligidan qat'i nazar, deyarli cheksiz ko'rinadi. Shunga qaramay, global iqtisodiy o'zgarishlar va turli darajadagi rivojlanish darajasiga ega bo'lgan tizimlar va mamlakatlarning yaqinlashishi ko'proq seziladi.

2025-yilgi Global tendensiyalarda taqdim etilgan AQSh, Xitoy, Hindiston va Rossiyaning kelajak istiqbollari munozara uchun ochiq. Masalan, Rossiya G'arb liberal rivojlanish modelidan ko'ra davlat kapitalizmini tanlaydi, degan bashoratlar to'g'ri kelmasligi mumkin. Rossiyaning keng ko'lamli xususiyashtirish va korporativ-oligarxik tizimi uning boshqa o'zgarishlarni boshdan kechirish qobiliyatiga shubha uyg'otdi. Rossiya zaiflashgani sari Yevroosiyo mamlakatlariga kirib borish strategiyasini amalga oshirish uchun imkoniyatlar yaratishi mumkin [10].

Rivojlanayotgan umumiy iqtisodiy makonlarda nafaqat tashqi iqtisodiy aloqalar yo'lidagi ichki to'siqlar bartaraf etilib, birgalikda bojxona siyosati olib borilmoqda, balki iqtisodiy siyosatning boshqa yo'nalishlari - tarkibiy, pul-kredit, ijtimoiy va boshqalar ham muvofiqlashtirilmoqda. Shunday qilib, ushbu mamlakatlar guruhiga kiruvchi xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun imtiyozli integratsiya "orollari" shakllanadi. Dunyoning boshqa mamlakatlaridagi korxonalar va firmalar odatda integratsiya birlashmalari hududida hech qanday imtiyozlarsiz eng qulay davlat rejimi va milliy rejimdan foydalanadilar.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'nida shuni ta'kidlash kerakki, moliyaviy globallashuvning ijobiy ahamiyatini ortiqcha baholash qiyin: insoniyatning imkoniyatlari beqiyos ko'paymoqda, uning hayotining barcha jabhalari to'liqroq hisobga olinadi va uyg'unlashuv uchun sharoitlar yaratiladi. Jahon iqtisodiyotining moliyaviy globallashuvi insoniyatning umuminsoniy muammolarini hal qilish uchun jiddiy asos yaratadi. Globallashuv

jarayonlarining ijobiy oqibatlari (foydalari) qatoriga quyidagilar kiradi:

1. Moliyaviy globallashuv ixtisoslashuv va xalqaro mehnat taqsimotining chuqurlashishiga yordam beradi. Uning sharoitida mablag'lar va resurslar, birinchi navbatda, kapital yanada samarali taqsimlanadi, bu esa pirovardida o'rtacha turmush darajasini oshirishga va aholining hayot istiqbollarini kengaytirishga yordam beradi (ular uchun arzonroq).

2. Globallashuv jarayonlarining muhim afzalligi miqyosdagi iqtisoddir, bu esa potentsial ravishda xarajatlarni kamaytirish va narxlarni pasaytirishga, natijada barqaror iqtisodiy o'sishga olib kelishi mumkin.

3. Moliyaviy globallashuvning afzalliklari, shuningdek, barcha tomonlarni qoniqtiradigan o'zaro manfaatli asosda erkin savdodan olinadigan yutuqlar bilan bog'liq.

4. Moliyaviy globallashuv bozorlarni kengaytirish va raqobatni kuchaytirish orqali yangi texnologiyalarning yanada rivojlanishini va ularning mamlakatlar o'rtasida tarqalishini rag'batlantiradi. Uning sharoitida to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar o'sish sur'ati jahon savdosining o'sish sur'atlaridan ancha yuqori bo'lib, bu sanoat texnologiyalari transferi va transmilliy kompaniyalar shakllanishining eng muhim omili bo'lib, milliy iqtisodiyotlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Globallashuvning afzalliklari yetakchi xorijiy davlatlarning ilg'or ilmiy-texnikaviy, texnologik va malaka darajalaridan boshqa mamlakatlarda tegishli sohalarda foydalanish natijasida olinadigan iqtisodiy foyda bilan belgilanadi; bu hollarda yangi yechimlarni joriy etish bir davrda sodir bo'ladi.

5. Moliyaviy globallashuv xalqaro raqobatning kuchayishiga yordam beradi. Ba'zida globallashuv mukammal raqobatga olib keladi, deb ta'kidlanadi. Darhaqiqat, biz yangi raqobat sohalari va an'anaviy bozorlardagi keskin raqobat haqida gapirishimiz kerak, bu alohida davlat yoki korporatsiyaning kuchidan tashqarida. Axir, ichki raqobatchilarga o'z harakatlarida cheksiz kuchli tashqi raqobatchilar qo'shiladi. Jahon iqtisodiyotidagi globallashuv jarayonlari, avvalambor, foydalidir. Iste'molchilar, chunki raqobat ularga tanlash imkoniyatini beradi va kamaytiradi.

6. Moliyaviy globallashuv global miqyosda kapital oqimi va ishlab chiqarishning ratsionalizatsiyasi va ilg'or texnologiyalarning tarqalishi, shuningdek, global miqyosda doimiy innovatsiyalar uchun raqobat bosimi natijasida hosildorlikning oshishiga olib kelishi mumkin.

7. Moliyaviy globallashuv mamlakatlarga ko'proq moliyaviy resurslarni safarbar qilish im-

konini beradi, chunki investorlar ko'paygan bozorlarda kengroq moliyaviy vositalardan foydalanishlari mumkin.

8. Moliyaviy globallashuv insoniyatning umuminsoniy muammolarini, birinchi navbatda, ekologik muammolarni hal qilish uchun jiddiy asos yaratadi, bu esa jahon hamjamiyatining sa'y-harakatlarini birlashtirish, resurslarni birlashtirish, turli sohalardagi harakatlarni muvofiqlashtirish bilan bog'liq.

Biz ko'plab ekspertlarning moliyaviy globallashuvning yakuniy natijasi dunyoda farovonlikning umumiy o'sishi bo'lishi kerak degan fikriga qo'shilamiz. Shunday qilib, moliyaviy globallashuv ob'ektiv rivojlanish tendensiyasi bo'lib, unga yaqin kelajakda haqiqiy muqobil yo'q. Ammo u, har qanday iqtisodiy jarayon kabi, inqirozlar va qarama-qarshiliklar, shakllarning o'zgarishi va ularning namoyon bo'lishisiz faqat ko'tarilish chizig'i bo'ylab sodir bo'lishi mumkin emas.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Snieska V., Zykiene I. City attractiveness for investment: characteristics and underlying factors //Procedia-Social and Behavioral Sciences. – 2015. – T. 213. – C. 48-54.
2. Ilie G. Investment Promotion Tools and their Contribution in Attracting Foreign Direct Investments //Knowledge Horizons. Economics. – 2015. – T. 7. – №. 2. – C. 15.
3. Myachin D. A., Royzen A. M., Pershikov A. N. Regional features of attracting Foreign investments into the Russian economy //Procedia-Social and Behavioral Sciences. – 2015. – T. 166. – C. 131-134.
4. Dobrianska N., Torishnya L. The current state of investments attraction into the regional economy //Економічний журнал Одеського політехнічного університету= Economic journal Odessa polytechnic university. – 2019. – №. 1. – C. 5-12.
5. Булавко О. А., Заступов А. В. Совершенствование управления процессом привлечения инвестиций на основе повышения инновационного потенциала //Экономика и управление собственностью. – 2017. – №. 1. – C. 41-44.
6. Alisherovna M. K. Attracting investment to regions-An important factor of development //Asian Journal of Research in Banking and Finance. – 2022. – T. 12. – №. 3. – C. 10-13.
7. Ortikbaevich K. I. Attracting investment projects to the construction industry and improving their efficiency //SAARJ Journal on Banking & Insurance Research. – 2021. – T. 10. – №. 1. – C. 47-53.
8. Umarov F.U. Innovatsion-investitsiya faol tadbirkorlikning muhim omili. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. No 1, yanvar-fevral, 2018 yil
9. Burxanov A. Hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish-milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashning asosiy omili. Biznes-Ekspert, 2018 yil. No10,7-13 bet.
10. Бабурина О.Н. Финансовые институты управления новым мировым порядком или аргументы Дж. Стиглица «Глобализация: тревожные тенденции»././Финансы и кредит, 2008. №23 (311) с.63.
11. Petrov, A. "Global Economic Relationships in the 21st Century." Moscow Economic Review, 2019.
12. Wang, Z. "The Rise of Multinational Corporations." China Daily, 2018.
13. Patel, S. "From Nations to Corporations: The New Economy." Indian Economic Journal, 2019.

KAPITAL AKTIVLARNI BAHOLASH MODEL (CAPM) ASOSIDA INVESTITSIYA PORTFELINING DAROMADLILIGINI BAHOLASH

https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss1/a5

Sindarov Fazliddin Qaxramonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi
"O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning
ilmiy asoslari va muammolari"
ilmiy-tadqiqot markazi stajor-tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola kapital aktivlarni baholash modeli (CAPM) asosida investitsiya portfelini daromadliligini baholashni o'rganilgan. Investitsiya portfeli shakllantirishning eng muhim jihati aktivning bozor riski va undan kutilayotgan daromad hisoblanadi. Investorlar qimmatli qog'ozlardan iborat portfel shakllantirayotganda riskni qanchalik qabul qilishiga qarab daromadli portfel shakllantirishi mumkin. Maqolada investorlar va tadqiqotchilar uchun aktivlarni riskini hisoblash asosida qanday qilib qilib portfel shakllantirish mumkinligi haqida amaliy ko'nikmalar va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Investitsiya portfeli, qimmatli qog'ozlar, portfel riski, riskni baholovchi ko'rsatgichlar, portfeldan kutilayotgan daromad, portfel betasi, risksiz stavka, Kapital aktivlarni baholash modeli(CAPM)